گوڵنارەکانی شوێنپێ
لە
باخچەکانی تاراوگەدا

هەندرێن

18

لە زانکۆی "سۆدەر تۆرن"دا، لە هۆدە پڕ کتێبەکانی بارنت سوکڤال بەدەم گفتوگۆیەکەمانەوە دەمویست لەسەر دۆخی ئارامی سیاسی لە کوردستاندا هەندێک زانیاری پوختی بۆ باسبکەم، وەلێ نەمدەزانی چۆن کێشەی مێژووی دوو ئیدارە و دوو حوکمەتی کوردی بۆ روونبکەمەوە. لەلایەک دەمزانی باسکردنی وردەکارییەکانی ئەو خەوشە ناقۆڵایە بۆ ئەو دەبوو بە وێنایەکی نالەبار و دەشمزانی دیدی بۆ کورد چۆن دەبێت. بۆیە لە بری ئەوە باسی ئەو جیاوازە کاتییانەی نێوان کوردستان و بەشی عەرەبنشینم بۆ دەکرد. هاوکاتیش، بۆ ئەوەی ئاگایی خۆم بلاوێنمەوە، وەک جۆرە کێبەرکێیەک لە نێوان دوو ئیدارەدا، گوزارەم لە دۆخی ئەو دوو حوکمەتەی کوردی دەکرد. لێ مامۆستا بارنت سکوڤال، کە لە بەشی "مێژووی هزر"دا، دکتۆرای لەسەر مێژووی راسیزم نووسیوە، دەیوست جەغت لەسەر ئەو لایەنە گرنگانە بکاتەوە، کە هاندەرن بۆ داهاتووی کورد. لەبۆیە بەلای ئەوەوە بەهێزکردنی بونیاتی مەعریفی و ئابووری لە کوردستاندا دەبێتە زەمینەیەک بۆ خەملاندنی قەوارەی ئەو دەوڵەتە کوردییەی داهاتوو. منیش بۆ بەهێزکردنی بیرۆکەکانی ئەو نموونەی خەیاڵیم بۆ باسدەکرد کە ئێستا لەوێ لە ئارادایە. هاوکاتیش هەوڵمدەدا لە ناکۆکی ئەو بیرکردنەوانەی خۆم تێبگەم. من کە دەزانم ئەو دوو دەسەڵاتە بیریان لە ئاگاییەکی لەمجۆرە نەکردۆتەوە، کە مامۆستای "مێژووی هزر" بارنت سکۆڤال، مەبەستی بوو. ئەو دوو ئیدارەیەش لە ئاستی رووکەشدا بە جیاوازییەکانیان دەنازن.

هاوکاتیش لە وەڵامی پرسی ئەو مامۆستایەدا، کە زۆر جار لە بەرچاوی خوێندکارەکانی ناو پۆلەکەدا، پشتگیری خۆی لەسەر دۆزی کورد رادەگەیاند، لەمەڕ میتۆد و سیستەمی خوێندنی زانکۆ، ناچار دەبووم بۆ ئەو قەیرانە گەورەی کە من بینیبووم، کۆمەڵێک بیانۆ و فاکتەری بۆ نمایشبکەم.

مرۆڤ کاتێک لەگەڵ بیانییەک لەسەر ناسنامەی نەتەوەکەی دەدوێت، بە ئاسانی هەست بەو ئاستەنگانە دەکا، کە تەنیا گوتارێکی تۆکمەی بونیاتی بیرکردنەوەیە کە دەتوانێت کونە گەورەکانی ئەو ناسنامەیە چارەسەر بکات.

زۆرجار لە داخی ناکۆکی نێوان ئەو قسانەی کە بۆ مامۆستایەکەم دەکرد و ئەو راستییانەی کە خۆم دەمزانی، دەمویست بە جۆرێک خۆم لەو گفتوگۆیە رزگار بکەم.

دکتۆر ئازاد بەدەم ئاژوانی ماشێنەکەیەوە، حەزی دەکرد ئەو بێدەنگییەی کە لەناو ماشێنەکەدا پەنگیدەدایەوە، بشکێنێت، گۆرانی "دایە دایە"ی زەکەریای بەرزکردەوە، کە من بە رێکەوت لای خەڵک گوێم لە دەنگی ئەو گۆرانیبێژە بووە ، کە رەنگە ئەمڕۆ زۆر لاوی کورد شەیدای بن، کۆچی نیگایەکانمی راگرت. موتەلیب، وەک هەمیشە، بە بێدەنگی لە دیمەنی کشوماتی سروشتی ئەمدیوی جامی ماشێنەکەی دەڕوانی. زنجیرە شاخەکانی باواجی دیمەنگەلێک بوون ژیاننامەی پێشمەرگایەتیان نمایشدەکرد. دیمانەی بێدەنگی ئێستای ئەو زنجیرە شاخە هەموویان شوێنگەلێکن، نەک هەر ژیاننامەی پێشمەرگایەتی من نمایشدەکەن، بەڵکو شوێنکاتێکن مێژوویەک لە ژیانی نەتەوەی کوردیش نمایشدەکەن. لێرەوە من بە هێرشیک لە رووداوی شوێنکاتدا گەمارۆدراوم. ئەوەتا لەسەر ئەو شەقامە رێدەکەم، کە رۆژگارێک لە مێژووی خۆمدا، تەنیا بە شەوەکان دەمبینی، ئێستاش وەک بینەرێک، لە رووداوەکانی خۆم و کەسە هاوبەشەکان، شەهیدەکان، ئەو برادەرانەی کە چیتر نەمبیننەوە، دەڕوانم.

کاتێک ئاوڕم لە دەستی راستم دایەوە، نیگایەکانم لەناو سەرابی راڕەوەکانی قووڵایی و هەڵەتەکانی دەشتی کۆییدا نقووم دەبوون. بەدەم باڵەفڕەی نیگایەکانمەوە ئاپۆرەی دیمەنە سەختەکانی ساڵانی 1982، 83 و 87ی پێشمەرگایەتیم لە یادەوەریمدا شریتەیان دەبەست. هەر پەناو پەسێو و دێهاتێکی ئەو دەڤەرە، بە داستانانێک هەڵیاندەگرتم. لەگەڵ ساتمە کردنی نیگام لە گوندی "نێرەگین"دا، زستانی ئەو چێشتەنگاوەم بە یاد هاتەوە، کە لەگەڵ "چەتۆ سەحەر"دا لە مزگەوتەکەی ئەو گوندەدا پێشبرکێمان دەکرد لەسەر ژمارەی دۆزینەوەی ئەسپێیەکانی نێو کراسەکانمان. چەتۆ سەحەر، ئەو پێشمەرگە ناسکەی، کە هەموو جەژنەکان قەرزاری ئەون، کەچی لە رۆژی جەژندا بە کارە تێرۆریستەکەی 1ی شوباتدا، ماڵئاوایی کرد، چونکە، وەک کورد دەڵێن، خوێنی لە من شیرینتربوو، 65 ئەسپێی لە نێو کراسەکەی دۆزیەوە و منیش نزیکەی پەنجا ئەسپێم راوکرد. ئای لە "بەستی شەرغە" کە لەگەڵ یەکەم بارانی درەنگە پاییزان، لافاوێک گندۆرە و شوتییە خڕەکانی ئەو بێستانانەی کە لە نکاڵەکانی ئەو بەستە بوون لەگەڵ خۆی دەبردن و ئێمەش کە بەیانیان لە مەفرەزەکان دەگەڕاینەوە، یان عەسران بەرەو دەشتی هەولێر شۆڕدەبووینەوە، خۆمان لە پشتەوەی "تویتا"یەکان هەڵدەدا و چەند گندۆرە و شوتییەکمان هەڵدەگرتەوە و دەمانخوارد. کاتێک نیگام لە ئاسمانی مژگرتووی سەر هەڵەتەکانی رۆژئاوای کۆیە هەڵدەفڕی، دەنگی کۆپتەر و "تەیارە موقەبا"یەکان لە یادەوەریمدا دەنگیاندەدایەوە. ئەوکات رۆژانە لەگەڵ هاتنی ئێوارە کۆپتەر و ئەو تەیارانەی کە ئەوکات بە "موقەبا" ناسرابوون، بۆ رێگە گرتن لە چوونە خوارەوەی مەفرەزەکانمان، دەهاتن و ئاسمانی ئەو دەڤەرەیان دەتەنییەوە. ئێستاش دەشتی کۆیێ، هەردەڵێی مانگێکی هەڵدێراوە و لەناو تۆزی بێدەنگیدا لەنگەری گرتووە.

دکتۆر ئازاد لە هەڵسوکەوت و نیگایەکانیدا، ئەوەندەی لە شاعیرێکی ناسک دەچوو، هێندە لە دکتۆر نەدەچوو. هەمیشە لە هێمنییەکی دەگمەن و کورتدا لە باسەکاندا بەشدار دەبوو. من هەستم دەکرد ئەو کوڕە لاوە بوونێکە لە دڵنیایی و سەبووری. تەنانەت شێوەی ماشین ئاژوانەکەشی هێمنی بوو.

لە دوای تێپەڕین لە شارەدێی دێگەڵە، کە وابزانم ئێستا ناوی "شۆڕش"ە، نیگایەکانم لە بناری چیای باواجیدا دەمەیی. کاتێک سەربازی کۆنترۆلەکە لە نەزانینی خوێندنەوەی پاسەپۆرتە سوێدییەکەم، بە دەم سەیرکردنەی منەوە کارامەیی خۆی جەغتدەکردەوە، وێنای ئەو هەموو ئۆتۆمبیلانەم دەهاتە بەرچاو، کە بەر لە 18 ساڵ، لەسەر ئەو شەقامەدا سەیتەرەمان دانایەوە. ئەرێ، لەم سەیتەرەیەدا من ئەرکی پشکنین و سەیرکردنی ناسنامەی ئەو خەڵکەم لە ئەستۆ بوو، کە هەندێکیان لە ترسان لێم دەپاڕانەوە. بەڵام من زانیارییەکی تایبەتم نەبوو لە راستی و ناڕاستی ناسنامەی خەڵک. هێشتا گشت ئۆتۆمبیلەکانم کۆنترۆل نەکردبوو، هەلیکپۆتەرەکان لە هەولێرەوە بەرەو ئێمە دەرکەوتن.

هاوکات کە نیگایەکانم وێنەکانی ئەو رۆژەی دەچنییەوە، چاوەکانم ساتمەیان لە ناوی گوندی گۆمەشین کرد، کە لە تەنیشت شەقامەکە لەسەر پارچە تەنەکەیەکی هەڵواسراو، نووسرابوو. گۆمەشین ئەلبومێکە لە یادی ژیانی پێشمەرگایەتی. میوانداری گەرمی ئەو کیژە مامۆستایانەی، کە هەموو جارێک لە کاتی گەڕانەوەیاندا لە هەولێرەوە خواردنی خۆشیان بۆ دەهێنام و هەتا دەهاتمەوە هەڵیاندەگرت. ئەو گوندە جوانترین گوند بوو لە رۆژهەڵاتی کۆیە. یادی ئەو کچە منداڵەی کە لەو گوندە هۆگرم ببوو، وەک شوێنپێی فرمێسکێکی گەرم، رۆحی تەڕ دەکردم. کاتێک بە مەفرەزە داهاتینە گۆمەشین، ئەو منداڵە قشتیلانە بەدوامدا دەهاتە مزگەوتەکە. منیش دەستم دەگرت و دەمبردەوە ماڵەوەیان. پاکی و میهرەبانی خانەوادەی ئەو منداڵە لە ئاوی کانی گوندەکەیان سازگارتر بوو.

سەمای گەردەلوولەکەی بنار چیای باواجی، وەک هورژمی بیرهاتنەوەکانی من، نیگایەکانی منی بەدوای خۆیدا بەرەو ناخی ئاسمان لوولدەدا.

یادی ئەو رۆژەی، کە وەک مەفرزەیەک، بە بەرچاوی سەربازەکانی سەر ئەو شەقامەدا دەپەڕینەوە، وەک سەرابی هەتاوی ئەم عەسرە درەنگە، لەناو ئاراستە لێکچڕژاوەکانی روحم غەوارە دەبوو. نیگایەکانم یەکە یەکە بەناو دێهاتەکانی بناری باواجیدا کۆچی دەکرد و بۆنی ئەو ماڵانەی، کە ئێواران دەبوونە لانکی جەستەی شەکەتی پێشمەرگە، لە یادمدا پەنگیاندەدایەوە.

– ئەمە پەیکەری حاجی قادرە. دکتۆر ئازاد، کە وێدەچوو پێی وابوو، تەنیا ئاماژەکردن بە پەیکەری شاعیری رۆح بەرز حاجی قادری کۆیی دەتوانێ لەرینەوەیەک لەو بێدەنگییەی ئێمە دروست دەکات. شاری کۆیە شوێنێکە بە رووخساری شەقام و خانووە شەکەتەکانی ئێستای خۆی خەریکت ناکات، بەڵکو بە وێنایەک لە ئەستێرەی کۆچەری رۆشنبیریی و هونەری سەرقاڵتدەکات. ئوتۆمبێلەکە، وەک کۆچی نیگای من، بە بالآی کتێبەکانی مەسعود موحەمەد، شیعرە ویستگەرایییەکانی حاجی قادر، ئاوەزەکانی سێوەی دەنگ رەسەن، زایەڵەی "شیرین بەهارە"ی تاهیر تۆفیق، شیعرە راسانگەرایەکانی دڵدار و ئەوانیتر، بە ناڵە ناڵ بەسەر کێوی هەیبەت سوڵتاندا هەڵدەشاخان. کۆیە وەک رووبەر شارۆچکەیە، بەڵام وەک یادەوەریی ئەو شوێنە ئاوەڵا و رەنگینەیە، کە دەنگێکی زوڵاڵ لە جەستەی زمانی کوردیدا، نمایشدەکات.

لێرەوە ئەو زانکۆ تازەیەی کۆیە دەکرێ شوێنێک بێت بۆ بە ئاوێنەکردنەوەی بەهای پێشینە مێژوویەکانی ئەو شارە. کاتێک ئەو زانکۆیە دەتوانێت ببێتە قووڕگێک بۆ دەنگدانەوەی دەنگە

کولتوورییەکانی کۆیە، کە بە روانگە نوێیەکانەوە ئەو پاشخانە مێژووییە بکاتە دەروازەیەک بۆ گوتاری ڕۆشنبیرییەکی جیاواز. بەمەش ئەو پاشخانە ڕۆشنبیرییە، لە دەڤەر/لوکالەوە بەرەو ڕۆشنبیریی هەمەگەرایی/جیهانی دەفراژێت. ئەو زانکۆیە کاتێک دەتوانێت تۆڵەی ئەو بێدەنگییە بەرانبەر مەسعود موحەمەد بکاتەوە، کە لە بەشی زماندا، بەشێکی تایبەت بە لێکۆڵینەوە لەسەر بەرهەمەکانی ئەو، تەرخانبکات. لێرەوە دەبێ بڵێم، کە بەرهەمەکانی مەسعود موحەمەد، نەک هەر وەک زمان، بەڵکو وەک هزریش، خاکێکە لەو پرسیارانەی کە بوونی کورد هەمیشە پێویستی پێیەتی بۆی بگەڕێتەوە.

من زۆر جار کە بیر لە مەسعوود موحەمەد دەکەمەوە، هەم وێنای ئەستێرەیەکی بێدەنگکراوی دەگمەن، ئامادەبوونێکی سەر بڵند، لە ئاسمانی ڕۆشنبیریی کوردیدا دەبینمەوە و هەمیش هەست بە دڵڕاوکێیەک دەکەم کە هەتا ئەمڕۆش نەمتوانیووە، لە تۆڵەی ئەو بێدەنگییە شەرمهێنەرەی ناوەندی ڕۆشنبیریی کوردی لە بەرهەمە نایابەکانی ئەو ڕۆناکبیرە، سڵاوێکی گەرم، نووسینێکی پوخت، لەسەر کارایی روحی مەسعورد موحەمەد بکەم/بنووسم. مەسعوود هەر تەنیا نووسەرێکی پڕ بەرهەم نەبوو، بەڵکو ئەو دیاردە نەوازە بوو ، کە هەرچەندە ئەمڕۆش لە ڕووبەریی نووسینی کوردییدا فەرمۆشکراوە، لێ هەتا هەتایی لە یادەوریی زمانی کوردییدا بە شکۆمەندی دەمێنێتەوە.

"وەک مێژوو ئەو تەرمە کوژراوانە کۆدەکەمەوە،
گۆڕەکان بە چی ڕۆژوویان بشکێنن؟" (سکاندیناڤیا...)

مامۆستا بارنت سکوڤدال بە ئاماژەکردنەکانی جەغتی لەسەر ئەو ڕەوتە دەکردەوە، کە بەو واتای ئەو "ئێوەی کورد، بۆ ئەوەی خۆتان بۆ ئاییندەی دەوڵەتێکی کوردی ئامادە بکەن، دەبێت کار لەسەر ئەو تەرزە پرۆژانە بکەن، کە ببێتە بونیاتێکی تۆکمە لە ئاگایی کوردیدا.

لەمدیوی جامی ئۆتۆمبیلەکەدا شاری سلێمانی، وەک پێشانگایەک لە کەشتیگەل، لە نێوان گردۆلکەکانی بناری ئەزمڕدا لەنگەری گرتبوو. لە یەکەم دیمانەدا سلێمانی بە خاوێنی و ئامادەیی ڕەگەزەکان خۆی نمایشدەکا، کە لە هەولێر نابینرێت. هەر لە یەکەم دیمانەدا، مرۆڤ دەزانی شاری سلێمانی ئەو شارە نییە، کە وەک هەولێر، دەستەوەستانە بەرانبەر بە هارمۆنی کردنی ڕەگەزە نەتەوەییەکانی. سلێمانی شوێنێکە بە دەست گومانی مێژووی کورد بوونی ناتلێتەوە، کە هەولێر ئەمڕۆ لە هەموو کاتێکی تر داوێنگیری بووە. ئەوە یادداشتەکانی ئەزموونی میرنشینی بابان و سروشتی جوگرافیایە، کە سلێمانی لە گێژاوی لاوازی ناسنامە ڕزگار دەکا. واتا ئەو شتەی کە سلێمانی ئەمڕۆ لە بەرانبەر هەولێردا پێی دەنازێت، تەنیا ئەو میراتەیە، کە لە میرنیشینی بابان و چەند شاعیرێکی مەزنی ئەو دەڤەرەدا بەرجەستە دەبێتەوە. وەلێ دەکرێ بپرسین: بۆچی ئەو میرنشینە لە قەلاچۆلانەوە دێن لەم شوێنەدا شاری سلێمانی دروستدەکەن، کەچی ئەمڕۆ بەپێچەوانەوە، لە سلێمانییەوە چەقی دەسەلات بۆ قەلاچۆلان دەگوازرێتەوە؟ ئایا ئاگایی کولتووریی، ئابووری، سیاسی و ... هتد میری بابانەکان، لە بیرکردنەوەی ئێستای یەکێتی نیشتمانیی کوردستان،

خەملّیوتر نەبووە؟ لەو روانگەیەوە، ئەو دەسەڵاتە سیاسی و رۆناکبیرییەی سلێمانی، وەک بەخۆنازینێک، هێندەی لە ئاستێکی رووکەشدا کار لەسەر بە دەڤەرکردن و قەتیسمانی ئەزموونی میرنشینەکانی بابان دەکەن، ئەوەندە کار لەسەر کردنەوە و پەرەپێدانی ناکەن. ئەگەر لە سەدەی نۆزدەدا فەرمانڕەوایەکانی میرینشینی بابان، وەک ماڵێک، بە دروستکردنی شاری سلێمانی یادەوەری بوونی کوردیان، ئاوەڵاکردبێتەوە، کەچی دەسەڵاتی ئەمڕۆ بە داخرانی دەرگای ئەو ماڵەدا سەرقاڵە. ئەگەر بەر لە سەدەیەک زیاتر، شاعیرەکانی ئەو دەڤەرە خەونیان بە گوتاری کوردییەوە بینیبێت، کەچی شاعیرانی ئەمڕۆی شاری سلێمانی گوتاری قەتیسمان دەنووسنەوە.

کەواتە کاتێک دەسەڵاتی سیاسی و رۆشنبیریی لەو شارەدا دەیانتوانی خاوەن بەخۆنازینێکی ویستگەرابن، کە وەک دابڕانێکی وەرچەرخێنەر، ئەزموونی سیاسی میرنشینەکانی بابان و شیعرە کوردگەرایییەکانی نالی، لە گوتارێکی دەڤەرییەوە بەرەو گوتارێکی سەرتاسەری ئاوەڵادەکردەوە ؛ واتا ئەوکاتە ئەزموونی سیاسی میرنشینی بابان واتایەکی مێژوویی بەرجەستەدەکردەوە، کە وەک هێزێکی وەرچەرخێنەر، گوتارە لوکالییەکانی کوردی یەکدەخست و لە کۆی ئەو گوتارە قەتیسماوانەش، گوتارێکی نەتەواتیانەی بەرهەمبهێنابایە.

هەڵبەتە ئەزموونی میرنشینی بابان لە یادەوەریی سلێمانییدا، تەنیا لە کاتی خۆ بەراوردکردندا لەگەڵ هەولێردا، وەک بەڵگەنامەیەک ئامادەیی هەیە، نەک ئەو چەشنە بەڵگەیەی، کە وەک گوتارێکی مێژوویی، لە یەکێتییەکدا بوونی لێکدابڕاوی کورد بە بەرجەستەکراوی، ئامادە بکات.

بەدوای کۆچی شیعریانەی نالییەوە رۆچوو بووم، شێرە قەرەجی هاورێمان لە بەردەرگای خانووەکەی بە پێکەنینەوە چاوەرێی دەکردین، کە لەوێ ئیشی لە کۆمپانیاکەی ئەنتەرنێت دەکرد و، هەمیش ماڵەکەی بوو. دوای گەران بەناو شاری سلێمانیدا، شەوەکەمان هەتا بەیانی لە ژوورەکەی شێرە بردە سەر.

19

دڵۆپە کشاوەکانی باران، وەک جەستەیەکی ئازارگرتوو بەدەم لە دایکبوونەوە، یان ئەستێرەی کشاو، بەسەر شووشەی پەنجەرەی فارگۆنی میترۆیەکە، گنگڵیان دەدا. گەمیەکانیش لە خوار ئەو پردە دوور و درێژەی کە میترۆیەکە بەرەو تونێلەکەی ئەوبەر بەسەریدا رایدەکرد، لەناو شەپۆڵەکانی دەریاچەکە، بێ ئاراستەیەک دەهاتن و دەچوون. باڵی نیگایەکانی رۆح بەسەر جوگرافیای تاراوگەکاندا، دیمەن دیمەن، تیرێژەکانی کۆچەکەی دەچنیمەوە.

لەگەڵ موتەلیب و دکتۆر ئازاد سەردانی "دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم"مان کرد. ئازاد بەرزنجی، رەئوف بێگەرد، نەوزاد ئەحمەد ئەسوەد، هەڵکەوت عەبدوڵڵا، مەریوان وریا قانیع، ئاراس فەتاح و... بە چایە میوانداریان کردین. لەوێ لە ژوورەکاندا وێنەی رەش و سپی فەروغی فەروخزاد و سوهراب سپهری، کە لەناو چوارچێوەیەکی لاکێشەیی هەڵواسرا بوون، سەیریان دەکردم. دوا ساتی سەردانەکەمان لە ژوورەکەی کاک رەئوف بێگەرد کۆتایی پێهات. بێگەرد بەدەم ئاوازی گۆرانییەکانی شەجەریان خەیاڵ دەیبردەوە و جار جارەش بە نوکتەیەک لەسەر هەولێر و بە پرسیارێک لە من، کە دەیوست بزانێت سوێدی باش دەزانم،

بەسەری دەکردینەوە. منیش لەبەر دڵی کاک ڕەئوف بێگەرد، فەقیرۆکانە وەڵامم دەدایەوە. ئاخر کاک ڕەئوف بێگەرد دەزانێ، کە من 15 ساڵە لە سوێد دەژیم و زانکۆم بە سوێدی خوێندووە، کەچی بۆ خۆشکردنی میوانداریییەکەمان، تەنیا بەو پرسیارە هەواڵی تاراوگە بوونی منی بەسەر دەکردەوە، بەڵام هەر لەبەر دڵی ئەو، نەمویست بپرسم، ئەرێ کاک ڕەئوف بێگەرد، تۆ نە لە ئێران ژیاوی و نە زمانی فارسیشت خوێندووە، ئەی چۆن لە "دەزگای پەخش و بڵاوکردنەوەی سەردەم"دا، پسپۆڕی زمان و ئەدەبیاتی فارسیی و ئێستاش خەریکی وەرگێڕانی "نامەکان"ی فەروغی فەروخزادی؟ کاک بێگەرد، جار و بار، بە دەربڕینی گرنگایەتی نامەکانی فروغ فروخزاد کێشەی کوردانذنی ناونیشانی ئەو نامەنانە، مەجلیسەکەی سەرنجکێشدەکرد. دیسان لەبەر دڵی کاکە ڕەئوف بێگەرد، نەمویست بڵێم، ئاخر کاکە پریاسکەی زۆرێک لە کیژە ئەویندارە مەیلەو شاعیرەکانی کورد بگری، دەیان نامەی وەک نامەکانی فروغی تیادا خەوتووە. من لە نێوان ئامادە بوونم لەو شوێنەی، کە یەکەمجارم بوو بە دیمانەی ئەو برادەرانە شاد ببم و، لە نێوان چاوەڕوانی ساویلکانەی خۆم لە وێنای ڕۆشنبیریی کوردیدا، سەرگەردان دەبووم. ئاخر ئەو دەزگایە باڵاترین دەزگای ڕۆشنبیریی کوردییە لە سلێمانیدا. بۆیە هەوڵمدەدا لەو لوغزە ڕۆشنبیرییە تێبگەم، کە بۆ نموونە، بۆ لەو دەزگایە ڕۆشنبیرییەدا، لە جێگەی ئەو وێنانەی فروغ و سوهراب، وێنەی پیرەمێرد، یان گۆران و مەستوورەی شاعیر، هەڵناواسرێن؟ باشە، بۆ بەمجۆرە نووسەرانی ئەو دەڤەرە، هێندە ئاوێزانی فەروغ و سوهراب و هونەری فارسین؟ ئەوەم لەیادە کە مرۆڤ دەکرێ وەک وێنایەکی گەردوونی سەیری ئەفراندن و ئەفرێنەران بکات. ئەوەشم لە زەینە کە داهێنانی ئەوانە جێگەی خوێندنەوەن. بەڵام نەتەوەیەک، کە بۆ یەکەمجارە بە ئازادی دەزگای ڕۆشنبیریی هەیە و ئەرکی داهێنانی پرۆژەیەکی کولتووری گەورەی لەسەر شانە، دەبێت وەک هێمایەکی مەعنەوی، وێنایە بەهرەدارەکانی زمانی کوردی لە ئێستای ژیانیدا ئامادە بکات. لە دیوێکی ترەوە، ئەو ئاوێزانبوونەی نووسەر و خوێنەری کوردی بە نووسەر و گۆرانبێژەکانی فارسی، شتێکی کۆنە؛ هەر لە حەفتایەکانەوە بە یەک ئاراستە دووبارە دەبێتەوە. کەچی لە بەرانبەر ئەوەدا، وەک شتێکی تازە و بەجۆش، دوای باڵادەستبوونی دەسەڵاتی کوردی، لە هەولێر ئاوازی تورکی هونەری گۆرانی داگیرکردووە.

شاری سلێمانی بە هۆی بێگەردی ڕەگەزی کوردی و پێگە مێژووییەکەی، دەبوو چاوەڕێ بکەین، کە گوتاری ڕۆشنبیریی لێرەدا لە دایکبێت. بەڵام ئاوێزانبوونی ڕۆناکبیر و خوێنەری ئەو شارە بە چەند ڕۆناکبیر و شاعیری وەک: بابەک ئەحمەدی، دەروێشی شایگان و فروغ و سوهراب... خەریکە زمانی کوردی لە دەزگا ڕۆشنبیرییەکانی ئەو دەسەڵاتە سیاسییە کوردییەدا، دەبێتە پەراوێزی زمانی فارسی. بە هێمنی دەڵێم، لەو شارەدا زمانی فارسی و سەرچاوەکانی هێندەی مۆدەیەکی رووکەشانەیە، ئەوەندە گفتوگۆیەکی ڕۆشنبیریی نییە. هاوکاتیش سەرتاپای ئەو شارە لە پێشکەوتنێکی رووکەشانەدا مەستبووە. بەلای منەوە، ئەو چەشنە پێشڤەچوونە، لە چەند پارکێک لەناو شار و رازانەوەی شەقامی سەهۆلەکەی بە گلۆپی ڕەنگاوڕەنگ و مۆدەی جلپۆشی مەیلەو ئەورووپیانەی کیژەکانی و دواجاریش گوێگرتن لە گۆرانی بیانی و فێربوونی زمانی فارسی، بڕێک دیاردەی تر، بەرجەستە دەبێتەوە. هاوکاتیش چونکە سلێمانی لە فرە

ڕەگەزی نەتەوەیی بە دووره و مێژووی دروستبوونیشی تازەیە؛ واتا بەدەستی میرنشینی بابان دروستکراوه، بۆیە، بە پێچەوانەی شاری هەولێر، مرۆڤ کە دێتە ئەو شاره یان دەبێت ببێتە شێوەیەک لە پێکهاتەی ئەو شاره، یانیش وەک بێگانەیەک لە دەرەوەی بمێنێتەوە. لێره کێشەکە جەوهەرێکی تایبەت نییە کە خوا بەو شارەی بەخشی بێت، بەڵکو کێشە ڕەگەز و پێکهاتە کۆمەڵایەتییەکانە کە ناسنامەی شارێک پێکدێنێت. لێرەوە دەبینین کاتێک کەسێکی سلێمانی هەرچەندە زۆریش لە هەولێر بژیت، بەڵام دواجار نەک هەر لەگەڵ نەریتی ئەو شاره تێکەڵاو نابێت، بەڵکو کە دوورکەوتەوە، بێجگە لە چەند نوکتەیەک لەسەر شێوەی قسەکردنی هەولێری و ژیانیان، هیچی تری لە یادەوەری نامێنێتەوە. بەڵام ئەوە خەڵکی هەولێره، کە بەهۆی گاڵتەکردن بە شێوەی قسەکردن و تۆمەتی دواکەوتوویی و... تووشی گرێی لاوازی بووه، بۆیە هەوڵدەدا زوو فێره شێوەی قسەکردنی سلێمانی بێت. هەرچەندە وردەکارییەکانی ئەو باسە دوور و درێژه. دواجار من لەو شارچیەتییە تێناگەم. ئاخر بەڕاستی لە کوردستاندا شار بوونی نییە. لە کوردستان شار بریتییە لە ژمارەی زۆر و کەمی خەڵک، هیچیتر نا. هەر چۆنێک بێت، من پێم سەیره ئەو ڕۆناکبیرانە خۆیان سەرقاڵکردووه بەو شەڕه قسەیە، تاکوو بڕوا بە خەڵک بێنن، کە کام شار نێربازه یان نییە، یان ڕۆشنبیتره یان نە... هتد. دواجار لە هەردوو شاردا هێشتا ژنێک و پیاوێک ناتوانن بە ئازادی تەماشای یەکتر بکەن، بۆیە واتای ئەو جیاوازیەی کە لە نێوان ئەو شارانەدا وێنادەکرێن، تەنیا لە ئاستی قسە دەمێنێتەوە. لێرەوە بەڕاستی قسەکردن لە بوونی ڕۆشنبیرییەکی قووڵ لەم شاره، نەبوونی ڕۆشنبیریی لە هەولێر، وەهمێکی خەمهێنەره.

بەڵام لای بەشێک لە خەڵکی سلێمانی جۆره وەهمێک هەیە لەوەی کە سلێمانی پێشکەوتووتره لە هەولێر و شوێنی تر، ئەو قسانەشم بە نووسین و بە قسە لە بەشێک لە ڕۆناکبیرانی خەڵکی ئەو شاره بیستووه. ئەگەر من بمەوێ لە ئاستێکی تر، یان ڕوانگەیەکی تر، لەسەر ئەو دیاردەیە بنووسم، ئەو وێناکردنانە هەموویان بە وەهم و هزری لوکالی دەبینم. چونکە ئەمڕۆ لە ڕوانگەی خودی هزر و کۆمەڵناسیشەوە، ئەو بانگەشانە دوا ڕاستی نین لە پێناسەکردنی ئەو چەشنە بابەتگەلەدا.

با ئەوەم لە یاد نەچێ، هەولێر بەلای منەوە، هەمیشە بە شوێنێک دەچێت، وەک گۆڕەپانێک کە دەکرێت بە کرێی بگری، بۆ ئەوەی پرۆڤەی یارییەک لە یارییەکان، مانەوەیەک لە مانەوەکان و دەروازەیەک لە دەروازەکانی تێدا بکەی. بۆیە بیر کردنەوە لە وێناکردنی ناسنانەمە یان پێناسەیەک بۆ ئەو شوێنە، کە مێژووە کۆنەکەی، لە جیاتی ئەوەی ببێتە ویستێکی تەنینەوە، یان لەڕینەوە، کەچی بۆتە بە ڕەوینەوە، کردەیەکی داڕمێن.

زایەڵەی گۆرانی ئێوارانی ماسیگرەکانی دوورگەی "خۆپسهۆڵم"ی ستۆکهۆلم و دیمەنی پیاسەی سەر شەقامی "سەهۆڵەکە"ی سلێمانی، کە ئێمەی بەرەو هۆڵی "دیالۆگ"ی دەبرد، نیگایەکانم سوورگووم دەکەن. ماسیگرەکان، بەدەم هەڵکردنەوەی تەنافی تۆڕەکانیانەوە لە خەونی ماسییەکان نقووم دەبن و نیگایەکانی تاراوگەش لەناو یادەوەری ئەو کۆڕەکەدا: "گەڕان بەدوای خودێکی ڕەسەن لەناو ئاپۆڕەی مێگەلاندندا"، گوڵنارەکانی شوێپێ دەچنێتەوە. لەو کۆڕەدا بە جۆرێک لە جۆرەکان، کۆی ئەو بیرۆکانەم نمایشدەکرد، کە

ئەمڕۆ بوونی کوردی شەکەت کردووە. بێجگە لە کاک نەوزاد ئەحمەد ئەسوەد، کەسێکی تر لە "دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم"، ئامادەی کۆڕەکە نەبوون. هەرچەندە کاک رەئوف بێگەرد بەدەم شۆخیەوە ئاماژە بەو "مێگەلاندنە" کرد، بەڵام زوو تێگەیشتم کە لە نێوان "دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم" و "دەزگای رۆشنبیریی گەلاوێژ"دا، ناکۆکییەک هەیە، ئەویش گوایە دەزگای سەردەم، وەک دەزگایەکی رۆشنبیریی سەربەخۆ، "دەزگاری رۆشنبیریی گەلاوێژ"، بە دەزگایەکی حیزبی دەزانێت، بۆیە لە چالاکی یەکتردا بەشداری ناکەن.

دوای ماوەیەکی کورت، مرۆڤ دەزانێت، کە دیاردەی دووبەرەکی لە سەرتاپای دەزگا رۆشنبیرییەکانی ئەو دوو حیزبەدا، کە "نوێنەرایەتی" ئەمرۆ و ئایینەدی کولتووری کوردی دەکەن، پەرەی پێدەدرێت. ئەو دووبەرەکییەش، لە هەردوو حوکمەتدا لە نێوان دەزگایە گەورەکانیاندا زیاتر رەنگیانداوەتەوە. چونکە زیاترین نووسەری کوردیان بەسەر دوو جۆرە دەزگای رۆشنبیریی خۆیاندا دابەشکردووە. ئەوەی کە نوێنەری ئەو دووبەرەکیانە دەکات، ئەوە خودی نووسەرەکانن، کە وەک ئەکتەرێک بەناوی رۆشنبیرییەوە ئەو رۆڵە دەگێرن. بەڵام ئەو دووبەرەکییە لە سەرچاوەی داهێنان و گەشەسەندنی رۆشنبیرییەوە هەڵناقوڵێت، بەڵکو بەرهەمی کێشەی سیاسی و گرێکوێرەی وابەستەیی نێوان گروپە رۆشنبیرییەکانە.

بەبێ هیچ گفتوگۆ و پرسیارێک لەلایەن گوێگرەکانەوە، کۆڕەکەم کۆتایی پێهات. لێرەدا کێشەی بێدەنگبوونی گوێگران، بەندە بە دوو هۆکارەوە: یەکەمیان ئەو بابەتەی کە لەم کۆڕەدا دەرمبڕی، ئاماژەی بەو ئاستەنگە رۆشنبیرییە دەکرد، کە سەرتاپای نووسەران خۆیان بەرهەمیان هێناوە. ئەم ئاستەنگەش لە بە رووکەشکردنی پرسی رۆشنبیریی، دابەشبوون، وابەستەبوونی نووسەران بە دەزگایە حیزبییەکان، بەرجەستە دەبێتەوە. دووەمیان، بەهۆی ئەوەی کە من نە خەڵکی ئەو شارە بووم و نە ناسیاوێکی ئەوتۆم هەبوو لەوێ، بۆیە رەنگە وەک کەسێکی "بێگانە"، بیرۆکەکانی من بۆ نووسەران و خوێنەرانی ئەو شارە، جێگەی بایەخ نەبن. چونکە بایەخی رۆشنبیریی، نووسەرێک لە هاورێچیەتی و شارچیەتیدا دەناسرێتەوە، نەک خودی پرسیاری رۆشنبیریی. ئەو کێشەیەش ئەمرۆ لە جاران زیاترە. چونکە کۆمەڵگای کوردی بەسەر حیزب، دەڤەر، گروپ و دەزگایەکدا دابەشکراوە. لە ئاکامی ئەمەشدا باری رۆشنبیریی کوردی لە گفتوگۆیەکی ناوچەییدا قەتیسماوە.

دوای ئەو سەرنجانە موتەلیب بە دەنگێک کە نەوای بێدەنگی بەسەریدا زاڵبوو. دەیوت:

– لەوانەیە، بەڵام ئەمرۆ لە سلێمانی بە گشتی، وەک پێشتر، کۆرە رۆشنبیرییەکان گەرم نین و گوێگریان کەمە. دواجار ئەو دابەشکارییەی رۆناکبیران رەواجی رۆشنبیریی کەمکردۆتەوە. خەڵک بە پێداویستییەکانی تری ژیانەوە خەریکن. دواجار کۆڕ مەرج نییە خەڵک گفتوگۆی لەسەر بکات... موتەلیب کە لەمن زیاتر شارەزای ئەو بارە رۆشنبیرییەی کودستان بوو، دەیوست بەو سەرنجانە وێنای ئاستی رۆشنبیریی ئەمرۆ نمایشبکات.

لەگەڵ موتەلیب نیوەی ئەو شەوەمان بە میوانداری حەمە رەنجاو بەسەربرد. رەنجاو تا بەیانی بەدەم ئاژاوە و گۆرانییە پچڕاوەکانییەوە، لە هیکرا جۆرە ئارەقێکی لە دۆلابەکانی دەردەهێنا وماڵەکەی بە

نمایشکردنی بوتڵە ئارەقەکانی پڕ دەکرد لە مەستی. دیمەنە پەرتەوازەکانی رەنجاو و ژوورەکەی، شوێنپێی یادەکانی "لۆلان"، "دەراو" و "راگەیاندنی ناوەندی حیزبی شیوعی"یان بەیاد دەهێنامەوە. لەوێ، پیاسەی ئێوارانی من و رەنجاو لەناو گۆڕستانەکەی "لۆلان"، یارییە وجوودیەکانی کچە پێشمەرگە "سەمەر" و دیمەنە سورپالییەکانی ژیانی پێشمەرگایەتی، تێنوویەتی یادەوەرییەکانی دەشکاندم. بەدەم ئەو یادانەوە دیمانەی سەرۆ قادر، کاروان عەبدوڵا، ئەستێرە، موفید الجزائری، ئاسۆ کەریم و هاشم کۆچانی لە ماڵەکەی رەنجاودا ئامادە دەبوون. ئەوەم بەیاد هاتەوە، کە لە ساڵی 1984 لە ژمارە 1ی "بیری نوێ"دا یەکەم شیعرم بڵاوکردەوە، کاروان عەبدوڵا، کە رۆژانە هاوڕێ بووین، بەڵام لە کۆبوونەوەیەکی حیزبیدا بە هاوڕێیە حیزبییەکانی گوتبوو، کە نەدەبوو ئەو شیعرەی هەندرێن بڵاوبکەنەوە، چونکە، ئەو شیعرە شۆڕگێڕانە نییە و " موتەشائم و وجودییە". سەرۆ قادریش بە ئاکارە بێدەنگیەکانی لەگەڵمان دادەنیشت و جار و باریش بە خەندەیەک، وەڵامی ئەو بۆچوون و رەفتارانەی ئێمەی دەدایەوە. رەفتاری ئێمە بۆ سەرۆ مەیلەو نامۆ بوو، چونکە لە وێنەی ئیلتزامی شیوعیانەوە، دوور بووین. کاک سەرۆ جارێک بەدەم شۆخییەوە، پێی گوتم نازانم پەیوەندی تۆ بە حزبی شیوعییەوە چییە. ئاسۆ کەریم بە سیمایە ناسکەکەیەوە، کە بە هی پێشمەرگە نەدەچوو، هەمیشە بە جدی باسی سیاسەتی حیزبی شیوعی دەکرد. لەوێ، بەیانییەکی زوو رەنجاو بەدەم گۆرانییەوە لەسەر رێچکەی نێوان بەفرە کەڵەکەکراوەکاندا میزی دەکرد و ژنە پێشمەرگەکانیش، بۆ نانخواردنی بەیانی بە پشتییەوە بەرەو مەتبەخەکە تێدەپەڕین. ئای لەو رۆژانە! ئەوکات لە یەکێک لە کۆبوونەوەکانی "راگەیاندنی ناوەندی" کە عەبدولرزاق سافی، جەلال دەباغ و هاشم کۆچانی و... سەرپەرشتیان دەکرد، سەبارەت بە گرنگیدان بە زمانی کوردی و رۆژنامەنووسی کوردی، گوتم "بەشی راگەیاندنی کوردی" نابێت ببێتە پاشکۆی "بەشی عەرەبی"، کەچی ئەو هاوڕێیانە لێم قیت بوونەوە. گوایە کەسێکی وەک من نابێ لە بەرانبەر عەبدولرزاق سافی وا قسە بکات. لەو ساڵەدا، 1985، لەبەر وەرگێڕانی "خیتاب"ی سەرۆکە تازەکەی شورەوی، کە ناویم لە بیر نەماوە، بۆ کوردی، کە لە کۆنگرەکەی ئەو ساڵەدا هەڵبژێردرابوو، حەفتەیەک "بیری نوێ"یان دواخست. منیش بە رەحیم عەجینەم وت، کە ئەوکات بەرپرسی راگەیاندن بوو، باشترە لە جێگەی ئەو "خیتابە"دا، نووسینی پێشمەرگەیەک بڵاوبکەنەوە. ئاخر ئەو "خیتابە" چ پەیوەندییەکی بە پێشمەرگە و خەلکی ئەو شاخانەی کوردستان هەیە؟ رەحیم عەجینە بە تووڕەییەوە سەیری کردم و گوتی: "رەفیق هزا مو حکی شوعیین. انت لیش جای هنا؟" حیزبی شیوعی خەباتی لە شاخەکانی کوردستان دەکرد و لە کوردیش زیاتر، نە "جنوب" و نە "وەسەت"ی عێراق، گوێیان لە رادیۆیەکەی نەدەگرت و بڵاوکراوەکانیش، بەدەگمەن نەبێت، لە کەرکوک تێندەپەڕی، کەچی بە دەیان کادیری راگەیاندنیان لە بەشی عەرەبی دانابوو. دواجارییش بە بڕیاری هەموو کادیرە کورد و عەرەبەکان، بە بیانۆی "ئاژاوەگێریی"، بە شێوەیەکی پەردەپۆشانە، من و رەنجاویان لە "راگەیاندنی ناوەندی" دەرکرد.

ئیتر دوای ئەوەی "سۆڤیەتی مەزن" داڕما، ئەوجا ئەو کادیرە کوردە دڵسۆزانە، بەناوی کوردیەتییەوە، بارەگەی خەباتییان بەرەو حیزبی کوردانە، تێکنایەوە.

"بە چییەوە خافڵاوی، ئەی شەو؟
تاراوگە دادەگیرسێنم، شەویش بەرانبەر تاریکی خۆی رادەسێنم،
هەتا ماوەکانی نێوان ئەوێ و ئێرە،
مێژووی مێژوو،
من و تۆ و
تاراوگەیەک و تاراوگەیەک،
وەک ماری ئاشقەو ماشقە بە بۆنی نەمری تێکئاڵێین." (سکاندیناڤیا دوورگەیەکی تر...)

کاتێک بەناو دیمەنی یادەکانی ئەو رۆژگارەدا رۆچووبووم، رەنجاو بە پەشۆکاوی بەدوای تەلەفۆنەکەی دەگەڕا، کە لەناو شتومەکە پەرتوبڵاوەکانی ناو ژوورەکەیدا، زەنگی لێدەدا.

بەمجۆرە لەگەڵ موتەلیب بەدەم مەستییەوە رەنجاومان بەجێهێشت. هەنگاوەکانی من و موتەلیب، وەک یادەوەرییەکان، بە کۆڵانەکانی شاردا سەرگەردان دەبووین. شێرە، دکتۆر ئازاد، حەمە عەباس و کاک حەسەن، کە لە پێش ئێمەوە لە چایخانەیەک دەگەڕان، لەناو ئاپۆرەی شەقامی مەولەویدا بزر دەبوون. لەو شەقامەدا چایخانەیەک نەبوو نانی بەیانی تێدا بخۆین. زۆربەی چایخانەکان جمەیان دەهات لە خەڵک و دەنگی دۆمینە و تاولە. دواجار لە دەرەوەی چایخانەیەک مێزی شەق و شڕمان دۆزییەوە و دانیشتین. بەڵام بە هۆی ئەو دوو کورسییەی کە لە چایخانەیەکی تر، کە جیران بوون لەگەڵ ئەوەی ئێمە میوانی بووین، هێنابوو، خەریک بوو شەڕی براکوژی لە نێوان خاوەنەکانیان دروستبێت.
کاتێک بەناو ئاپۆرەی شەقامی مەولەوی دەخولاینەوە، دیمانەی رووخساری خەڵکی سلێمانی، لە خەڵکی هەولێر هێمنتر بوو. شێروان خدر دەیگوت، چایخانەکانی ئێرە هەمیشە پڕن لە خەڵک. لێرە خەڵکێکی زۆر مووچە وەردەگرن و هیچکارێکیش ناکەن. هەروا لێرە وەک هەولێر نە چەشنە کارێکی تێرۆریستی گەورەی وەک هەولێر روویداوە و نە هێندەش خەڵکی جیاواز و هەژاری تێدایە. بەڵام لێرەش کتێبەکان وەک هەولێر بێناز لە شەقامەکاندا نمایشدەکرێن. لەگەڵ ئەوەشدا لێرەش ئەو کتێبانەی کە باس لە کێشەی پەیوەندی خۆشەویستی دەکەن، لە ریزی پێشەوە دادەنرێن.
دوکەڵی جگەرە لەناو "چایخانەی شەعب"دا پەنگیدەدایەوە و تەقە تەقی تاولە و دۆمینەش لەگەڵ یەکتر تێکەڵاو دەبوون. ئاپۆرەی خەڵکی سەر شەقامەکان ئەو سێبەرە کورتیلانەیان داپۆشیبوو، کە بەسەر شۆستەکانەوە چەمابوونەوە. بۆیە روومان لە ئۆتۆمبیلەکە کرد. دکتۆر ئازاد من و موتەلیب و حەمە عەباسی هەڵگرت. بە نیگایەک لە هاورێیایەتی کاکە حەسەنمان لە ئامێزگرت، کە هەمیشە بە خواردنەوە و گەڕان میوانداریکردین. لە بری سوپاسکردنی ئەو سێ چوار رۆژەی کە شێروان لە ژوورە بچکۆڵانەکەی مێوانداریکردن، بە دەستلەملانێیەک لە دڵنەوایی ماڵئاواییمان کرد و بەرەو هەولێر رێگای کۆیەمان گرتبەر.